

Vasko Simoniti

PRISPEVEK K POZNAVANJU TURŠKIH VPADOV OD LETA 1576

DO ZAČETKA GRADNJE KARLOVCA LETA 1579

Medtem ko je bilo v prvi polovici sedemdesetih let 16. stoletja Kranjski prizanešeno in turških vpadov ni bilo (razen enega), pa je samo v letih 1573, 1574 in 1575 v Hrvaško in v Slavonsko krajino bilo prek 30 turških vpadov. Hrvaška krajina je bila vse do meje s Kranjsko precej opustošena in samo iz te dežele je bilo od 1572 do 1575 odpeljanih (verführt) 10 do 12 tisoč ljudi.³ Kranjsko pa so v teh letih zlasti v poletnih mesecih vznemirjali »obiski«⁴ martolozov, ki so ropali predele ob zgornji Kolpi in na Krasu.⁵ Na Hrvaški pa so turški vpadi v letih 1573, 1574 in 1575 sklenjeni premirje med cesarjem Maksimilijanom in turškim sultanom Muratom III. Hrvaški krajini v naslednjih letih, ki jih želimo predstaviti, ni bilo prizanešeno. Tudi nov obrambni red, ki je bil rezultat zborā notranje avstrijskih dežel v Brucku na Muri v drugi polovici leta 1575,⁶ Hrvaški krajini ni pomagal.

Že 29. decembra 1575 sporoča kapetan Ivan Ferenberger iz Senja, da bosta bega iz Livna in Hercegovine s polno močjo »ob zdajšnji polni luni«⁷ vpadla na Vinodol, Pivko in Kras.⁸ Isto sporoča Josip Thurn, 2. in 4. januarja 1576 prvič iz Dubovca, drugič pa iz Metlike.⁹ Deželni stanovi v Ljubljani so o tem možnem vpadu, takoj razposlali več pisem, (nadvojvodi v Gradec, na Korosko, v Gorico in Josipu Thurnu),¹⁰ 10. januarja pa so poslali obvestilo četrtim glavarjem, naj bodo ob izstrelitvi opozorilnih znakov v pripravljenosti.¹¹ Kapidžibaša iz Bosne je res vpadel 18. januarja, toda

Vasko Simoniti, Prispevek k poznavanju turških vpadov v letih od 1570 do 1575, ZC XXXI, 1977, str. 504, 505.

² „Das die crabatisch gränzen laider ruiner biß an den confin dises landt geratten...“, AS fasc. 99 (nova št. fasc. 161) ni pagine. To, da je vse v ruševinah, sicer pretirano poroča Josip Thurn 10. 1. 1576 v pismu deželnim stanovom Kranjske iz Gradca pri Metliki. V tem poročilu je tudi spisek šestdesetih gradov v Hrvaški krajini, ki so jih Turki v zadnjih dvajsetih letih (1556 do 1576) ropali ali požgali (»... gemaurte schlösser und herrschaften...«), one, der gemeinen hülzen, castellen bisher, verhört vnd im grundt verödt werden«). O opustošenosti v teh letih piše tudi Ivan Auersperg iz Črnomlja 10. in 24. 1. 1576, AS fasc. 99 (nova št. fasc. 161) ni pagine.

³ „Aber allain seit des 72-jars her wais Ich den herren für gwis zuschreiben, das aus Crabathen durch den feindt vber zehen ja zwelf tausent christenlich seelen verführt...“, AS fasc. 99 (nova št. fasc. 161) ni pagine.

⁴ „Das die martolösen am Karst an mer ortten also, auch, Kosstell, Pöllen, Gerouo, Laaß, Schneperg vnd gar dn Khotcher somers zeiten täglich nemen vnd leit wegchführen...“, AS fasc. 99 (nova št. fasc. 161) ni pagine. Martolozji so bili začasno naseljeni v obmejnih gradovih, deloma tudi prek meje v slovenskih deželah, zlasti v gozdovih okrog Kočevja, Loza, in Snežnika; Ignacij Voje, Vplivi osmanskega imperija na slovenske dežele v 15. in 16. stoletju, ZC XXX, 1976, str. 6, 7.

⁵ Winfried Schulze, Landesdefension und Staatsbildung, 1973, str. 252–258 (Schulze, Landesdefension); Stanko Jug, Turški napadi na Kranjsko in Primorsko od prve tretjine 16. stoletja do bitke pri Sisku (1593), ZC IX, 1955, str. 48 (Jug, ZC IX).

⁶ „Herren haubtman zu Zennig schreiben vom 29 decembris jungst hin an die herrn verordenten; das der weeg von Hiuano vnd der von Herzogouina vorhabens mit irer ganzen macht zu roß vnd fuess zu jezigen monschein das rennen inss Winthail Peuckh vnd Carst ergehen zulassen willens...“, AS fasc. 2 (nova št. fasc. 876), f. 183; Jug, ZC IX, str. 49.

⁷ AS fasc. 287 (nova št. 419), str. 797, 803 in v fasc. 2 (nova št. 876), f. 183; Jug, ZC IX, str. 49.

⁸ 7. januarja pismo deželnih stanov Kranjske nadvojvodi, kjer so ga, poleg obvestila o možnem turškem vpadu opozorili tudi na neposlušnost vojaških starešin (»... der grafen vnd crabatischen heubtleut vnflüssiges dienen auch vngehorsam...«), AS fasc. 287 (nova št. fasc. 419), str. 815; 8. januarja pismo koroskim deželnim stanovom v isto vsebino, AS fasc. 287 (nova št. fasc. 419), str. 823; 8. januarja pismo v isto vsebino: Gasperju Lambergu v Gorico in še pismo Josipu Thurnu, v katerem ga obveščajo o tem, kaj so v deželi naredili glede tega možnega vpada, AS fasc. 287 (nova št. fasc. 419), str. 819, 820, 825.

⁹ „Dass ir euch mit denn auffpott manns dermassen in gueter beraitschafft vnd gefahr haltet wann die drey kreidschuss auf dem haubtschloss alhie oder an den andern gewönlich ort ergehen...“, Pismo so dobili četrtniki Hans Gall, Balthasar Gall, Georg Barbo in Heinrich Edling, AS fasc. 287 (nova št. fasc. 419), str. 815; na ta poziv 15. 1. odgovarja Barbo iz Istre, da so mu potrebni svinec, smodnik, krogle in denar, če želi deželnim poziv izvesti, AS fasc. 287 (nova št. fasc. 419), str. 849.

le v okolico Smrčkovica v Hrvaški krajini, dalj pa vpad ni segel, čeprav je obstajal strah, da bodo Turki oropali kraje vse do reke Korane.¹⁰ Vendar pa se je v teh dneh obetal nov vpad, ki naj bi ga pripravljala kliški in livanjski beg, zato so deželni stanovci v Ljubljani poslali povsod po deželi sporočila, 1. februarja pa so izdali javni razglas za deželni poziv, ki naj se izvede, »wann die drey kreidschuss ergehen«.¹¹

V februarju so bile samo tri vesti o turški nevarnosti. Prvi dve (3. in 5. februarja) povesta, da je bilo manjše ropanje okoli Steničnjaka »zadnje sredo«, kar pomeni, da je bil ta vpad 1. februarja. Pri tem je bilo sedem Turkov ujetih, prav tako pa je bilo nekaj ujetih Turkov (pri Cetinu, kar verjetno pomeni, da so padli v ujetništvo pri povratku). Po izjavah ujetih naj bi kmalu sledil velik turški vpad na Dubovac.¹² Toda kot skoraj nikoli ni sledil vpad takrat, kadar so bile informacije o zbiranju turške vojske ali o bližnjem napadu na kak kraj, tako tudi tokrat Turki Dubovca niso napadli, ampak (kot lahko beremo v tretji vesti, poslani 23. februarja) so se 19. februarja z veliko vojsko, zbrano pri Kostajnici, Turki prepeljali preko Kolpe in vpadli v Brest, ga požgali in odpeljali ljudi, oropali pa so tudi področje nad Zlatom in pod njim, kamor so se prav tako pripeljali s čolni.¹³ Še enkrat so Turki ropali v Hrvaški krajini v februarju, in to zadnji dan, ko naj bi po poročilu Jakoba Trnavskega Ivanu Auerspergu iz okolice Steničnjaka in Ostrožina odpeljali kar 297 oseb.¹⁴

Po teh dveh silovitih ropanjih ni bilo do 17. marca nobenega vpada, vendar pa o zbiranju turške vojske poročila niso prenehala, in tako je 13. marca Ivan Auersperg iz Črnomlja pisal, da je neki Nemec Georg Kessler, ki je pobegnil iz dolgoletnega turškega ujetništva, zagotovil, da se Turki zbirajo pri Krupi in Novem ter da bodo v treh dneh vpadli.¹⁵ Tokrat je poročilo bilo točno, saj so le štiri dni kasneje Turki prešli Kolpo in vdrli pri Litvanovcu v Bansko krajino ter jo ob meji oropali. V tem poročilu, ki ga je pisal Ivan Auersperg 18. marca iz Spodnjega Belaja na Mrežnici (vndter Wellay an der Mreschniz), pa je dodal, da se mu zdi, da Turki

¹⁰ »... Vnd ist angestert des whegs aus Wossen Kapitschiwascha mit 2000 pfardten dise enden gerendt, des vorhabens wie bekhommen zueg anzaigen bis auff den wasserstrom Khoranna zurauben...«, pismo, ki sta ga poslala Ivan Auersperg in Josip Thurn iz Smrčkovica 19. januarja, AS fasc. 287 (nova št. fasc. 419), str. 853; Radoslav Lopašić, Spomenici hrvatske krajine, Monumenta Spectantia Historiam Slavorum Meridionalium XV, Zagreb 1884, str. 23 (MSHSM XV).

¹¹ O možnem vpadu, ki ga pripravljata livanjski in kliški beg, sporočata Ivan Auersperg in Josip Thurn v še enem pismu, poslanem prav tako 19. januarja iz Smrčkovica; potem pa sledijo pisna iz Ljubljane na Koroško; pa pismo Ivanu Auerspergu, kjer sporočajo, da bo dežela pravočasno pripravljena in da se bodo četrti glavari premaknili proti Metiki; nato pa še dve pismi, izdani istega dne (1. 2. 1576), kjer eno zopet pove, da bo dežela pripravljena, drugo pa je javni razglas o deželnem pozivu, AS fasc. 287 (nova št. fasc. 419), str. 854, 857, 865 in v fasc. 287 (nova št. fasc. 420), str. 879, 880, 883, 884, 885, 887, 888, 889.

¹² »Herrn Jobst Joseph freyherr von Thurn dreyschreiben von herren Hanssen von Auersperg, furgebracht, zwey mittdenen dato Seisenberg den 3 diss das and auch von Seisenberg von 5 diss monats february... das die Turkhen ain neksten mitwoch mit 100 pferdt gar an die scart obenhalb Stanischnackh... gerent, 7 personen gefangen bey Zettin auch etlich personen gefangen vnd sich vernemen lassen, dass insbald Dubouaz haimbsuech woll...«, AS fasc. 2 (nova št. fasc. 876), str. 187, 187; to so zapiski sej dne 6. in 8. februarja.

¹³ »Schreiben von Pawl Brestanickh vaivoda zu Hrastovitz vom 23 february an! herrn Hansn von Auersperg... anzeigt das die Turkhen den 19 dis mit einen grossen hör von Costanouiz mit scheffen zu roß vnd fueß auf Wrest ubergelaren mit sambt den tag ins thor gefalln das in gemaind ausprennt vnd aller volckh hinweg gefuert vnd verprent, halber thail oberhalb der Slatt der and thail vnderhalb der Slatt mit den Scheffen gezogen das v(bef)rar gar verhört«, AS fasc. 2 (nova št. fasc. 876), f. 194.

¹⁴ »... Dass mir in diser stundt Jacob Ternauckhi von Stanischnackh zugeschrieben, das die Turkhen auf den letzten tag verschines monats february deren wie etlich sagen von funffhundert biß in die Achthundert starkh beyeinander versambt gewest bey Stanischnackh vnd Ostroschin gewendt vnd in die 297. personen weeg gefuert haben... To je v pismu Ivana Auersperga, poslanega 9. marca iz Zuzemberka v Ljubljano, AS fasc. 287 (nova št. fasc. 420), str. 939; o tem vpadu dež. stan. Kranjske obvestijo nadvojvodo Karla 14. marca, AS fasc. 287 (nova št. fasc. 420), str. 963, 964, 965; MSHSM XV, str. 23.

¹⁵ »... Dass ein teutscher mit namen Georg Kessler in diser tagen auß der Turkhey darinen er lange jar gefangen gewest, entsprungen... welcher fur gewiss angezeigt hat, das die Turkhen in grosser versamlung zu Krup vnd Noui zusammenkhumen des gannzlichen furnembens innerhalb dreier tagen ein starkhen straff heraus zuthuen«, AS fasc. 287 (nova št. fasc. 420), str. 953.

za premirje sploh ne vedo.¹⁶ Res premirja Turki niso spoštovali in so 1. aprila silovito vpadli s 7000 pešci in konjeniki pri Hrastovici, ki so jo štirikrat napadli, vendar je niso zavzeli, pač pa so pri povratku uničili kasteľ Peč in pobili ter odpeljali okrog 150 ljudi.¹⁷ Tedaj pa je nastopilo nekakšno premirje, saj dva meseca v arhivskem gradivu in tudi v literaturi ne zasledimo nobenega vpada, kar pa je seveda bilo le zatišje pred novim silnim pritiskom, ki se je začel v poletnih mesecih, na kar nas že od februarja opozarjajo sporočila, poslana od Josipa Thurna in Ivana Auersperga, da bodo Turki poleti oblegali in poizkušali zavzeti predvsem Sisak in Bihac.¹⁸

V juniju se je začela turška ofenziva proti Hrvaški krajini. Turki so napadli Bužim in ga s prevaro osvojili. Takoj za tem so udarili na mesto in rudnik Gvozdzansko, ga tri dni oblegali in bi ga skoraj zavzeli, če ne bi prišel na pomoč z vojsko Ivan Auersperg, ki je Turke odbil.¹⁹ Deželni stanovi Kranjske v obširnem pismu o tej izgubi »pred nekaj dnevi« (nikjer ni točnega datuma padca Bužima), o dnevnih ropanjih, požigih, odpeljavanju ljudi v sužnost in o možnosti obleganja Bihaca ter ropanjih vse do Kolpe, obveščajo cesarja Maksimilijana in nadvojvodo Karla 25. junija.²⁰ Le nekaj dni zatem piše nadvojvodi Karlu o padcu Bužima tudi Gašper Alapič, ki prosi, da se meja okrepi.²¹ 6. in 7. julija odgovarja Karel Ivanu Auerspergu in deželnim stanovom Kranjske, naj spet zavzamejo Bužim s silo, ali pa naj zavzamejo kakšen drug kraj.²² Sicer so deželni stanovi Kranjske 20. julija pisali Karlu, da bi lahko izgubljene kraje spet zavzeli, če bi bile trdnjave dobro oskrbljene.²³ Vendar pa to v tem času ni bilo mogoče, saj so Turki pritisk v juliju še povečali, tako da so že v prvi polovici julija zavzeli Hojsicev Gradec, nato so 18. julija zavzeli Cazin, istega dne so oblegali Ostrožac, nato pa še Bihac.²⁴ Istočasno so Turki udarili v Slavonsko krajino, proti Varaždinu, kjer pa je bila krajiška vojska uspešna, saj je Turke odbila in jih veliko ujela.²⁵

V tem času se je sredi bojev in novih turških osvajanj zbral 8. julija 1576 v Zagrebu hrvatsko-slavonski sabor, ki je bil sklican na kraljevo zahtevo. V glavnem je bilo govora o utrditvi krajev — tako Koprivnice, kjer

¹⁶ »... dß an gestern die Türken bey Lituanouitsch starkh gerendt... dß sy vmb ainichen fridstandt khein wissen haben sollen.« AS fasc. 287 (nova št. fasc. 420), str. 973 in v fasc. 2 (nova št. fasc. 876), f. 196; na ti dve poročili so deželni stanovi Kranjske odgovorili 17. in 21. marca. V teh pismih se kaže popolna nemoč pomagati, kajti na želje, ki se ponavljajo skoraj v vseh pismih iz Hrvaške krajine v Ljubljano, da bi poslali več vojakov za obrambo, odgovarjajo z obljubami in naj na meji vse naredijo, da bi mogoče vpadu preprečili (ter naj o vsem sproti obveščajo; AS fasc. 287 (nova št. fasc. 420), str. 971, 979).

¹⁷ »... Das des ersten aprilis dis die Turkh bey 7000 starkh zu roß vnd fueß... gar bis an die Rustymauren khomen in abzug den ortfleckh Pötsch verprennt des volckh bey 150 personen verprennt vnd hinweg gefuert...« AS fasc. 2 (nova št. fasc. 876), f. 221; MSHSM XV, str. 23; Klaič, Povijest Hrvata, Zagreb 1973, knjiga peta, str. 396 (Klaič, Povijest Hrvata).

¹⁸ V svojih zapiskih 8., 25. februarja, 13. in 17. aprila, 25. februarja so omenjeni tudi Zrin, Kladuša in Slunji, ki jih je treba oskrbeti z orožjem, živežem in vojsko, AS fasc. 2 (nova št. fasc. 876), f. 187, 194, 221, 223, 223; iz Slavonske krajine poroča 6. junija, da je Medjimurje v zelo slabem položaju, kar je, če se stanje ne popravi, velika nevarnost za Stajersko. Radoslav Lopašić, Prilozi za poviest Hrvatske 16. i 17. vieka iz stajerskoga zemaljskoga arhiva u Gradcu, Starine 19, Zagreb 1885, str. 40 (Starine 19).

¹⁹ MSHSM XV, str. 23; Klaič, Povijest Hrvata, str. 396; Radoslav Lopašić, Bihac i bihačka krajina, Zagreb 1890, str. 21 (Lopašić, Bihac); Radoslav Lopašić, Karlovac, 1879, str. 13 (Lopašić, Karlovac).

²⁰ AS fasc. 287 (nova št. fasc. 420), str. 1139, 1140, 1141.

²¹ Aleksa Ivič, Prilozi za poviest hrvatsku i slavonsku 16. i 17. vieka, Starine 35, Zagreb 1916, str. 308, 309 (Starine 35).

²² »... Daß schloß Buschim mit gewalt oder durch pratikh widervmb zuerobern oder oder ain anders hauss dem feindt abzutring...« AS fasc. 287 (nova št. fasc. 420), str. 1156, 1159.

²³ »... Da nun die oberig graniz heuser wie oberstanden wol besetzt vnd mit kriegs notturfftten versehen, mochte dem feindt der paß gegen Busin zum thail gespert werden, vnd hiedurch zuwerhoffen denselben flecken sambt Zasin deso leichten widervmb zuerobern...« AS fasc. 287 (nova št. fasc. 420), 1180.

²⁴ AS fasc. 2 (nova št. fasc. 876), f. 241, 243; Lopašić, Bihac, str. 307; MSHSM XV, str. 23, 24; Lopašić, Karlovac, str. 13; Klaič, Povijest Hrvata, str. 396.

²⁵ MSHSM XV, str. 24; Klaič, Povijest Hrvata, str. 397.

naj bi vsak podložnik izkopal dve klaftri (približno 4 m) dolge in široke obrambni jarek — in pa o kastelih ob toku reke Kolpe.²⁶

Toda obrambne akcije niso mogle preprečiti turških ropanj. Že 23. julija poroča Ivan Auersperg, da so Turki »tę dni« pri Blagaju dvajset ljudi delno pobili, delno odpeljali, vso okolico pa požgali. Turek, ki so ga ujeli, je povedal, da nameravata beg iz Bosne in beg iz Livna vpasti do Kolpe. Nevarno je, da bi vpad segel vse do Metlike.²⁷ Sebastijan Lamberg sporoča iz Bihaća 9. avgusta, da bo Ferhat beg s celo vojsko vpadel proti Bihaću, Dubovcu ali Metliki.²⁸ Velikega pohoda pa v avgustu ni bilo, čeprav so obvestila o zbiranju turške vojske in možnem obleganju Bihaća in pohoda proti Metliki še prihajala, tako da so deželni stanovi na Kranjskem izdali ukaz o deželnem vpoklicu petega in desetega moža 3. septembra.²⁹ Vendar pa so Turki v manjših četah v prvi polovici avgusta še plenili po Hrvaški krajini v okolici Cetina, Pokupskega, pri kraju Jezersko (bli u Bužima) ter okoli Bihaća.³⁰

Zaradi teh pogostih vpadov in tudi novih osvojitvev si je cesar Maksimilijan prizadeval prek svojega poslanca pri Porti barona Ungnada zagotoviti, da bi Turki zavzete kraje v času premirja spet vrnili in da bi vpadi prenehali. Veliki vezir Sokolović je prošnjo, naj vrnejo Cazin in Bužim, zavrnil, češ da so v teh krajih zgrajene džamije, kar pomeni, da kristjanom takih krajev ne morejo vrniti.³¹ Posledica teh mirovnih prizadevanj je bil ukaz, ki ga je sultan poslal Ferhat begu, da mora, ker je »premirje z dunajskim kraljem spet okrepljeno, svojim poveljnikom in vsej vojski na celotni meji objaviti, da se ne sme v te dežele vpadati in ropati ali da bi kogarkoli odpeljali v ujetništvo«.³² Izvajanje tega sultanovega ukaza je preprečila 12. septembra smrt cesarja Maksimilijana, kar je pomenilo, da premirje preneha in do njegove obnovitve spet velja vojno stanje, tako tudi sultanov ukaz za bojovitega Ferhat bega ni veljal.

Še za življenja Maksimilijana se je sestal v Regensburgu državni zbor, kjer so sodelovali tudi poslanci notranjeavstrijskih dežel, ki so prikazali slabo stanje ob meji, tako da so nemški stanovi obljubili za borbo proti Turkom finančno pomoč 705.000 forintov, cesarska vlada pa je predlagala, da se ustanovi za obrambo Ogrske, Hrvaške in Slavonske krajine nov vojaški red, ki bi imel svojo vojsko v izpostavljenih trdnjavah, tako v Kaniži, v Koprivnici, v Sisku in v Gvozdańskem.³³ Ker je bilo število voj-

²⁶ Ferdo Šišić, Hrvatski saborski spisi III, Zagreb 1916, str. 471, 472; Ivan Erceg, Šišićeve bilješke za povijest hrvatskih sabora u 16. stoljeću, JAZU, Zagreb 1954, str. 442; Klaić, Povijest Hrvata, str. 397.

²⁷ »... 20 personen zum thail enndtfuert vnnd zum thail erschlagen auch das traidt in der selben gannzen gegendt abgeprenndt haben...«, AS fasc. 287 (nova št. fasc. 420), str. 1213.

²⁸ AS fasc. 2 (nova št. fasc. 876), f. 259.

²⁹ AS fasc. 2 (nova št. fasc. 876), f. 266, 268; Jug, ZC IX, str. 49.

³⁰ O teh vpadih piše Ivan Auersperg v pismu iz kraja Kamensko 16. avgusta: »... verschinnes sontags sambt bey Zettin 100 turkhische pfardt gerendt... nachsten montag darnach abermallen mit 300 pfärden in der gegendt Pokupskho gerendt... ein gross turkhisch hörr bey Jesersko... starkh gelegert haben...«, AS fasc. 287 (nova št. fasc. 420), str. 1303, 1305; o ropanju okoli Bihaća izvemo iz pisma Kristofa Auersperga iz Crnomlja: »... dass die turkh in Wihitscherisch veldt gerennt...«, AS fasc. 2 (nova št. fasc. 876), f. 266; 30. avgusta pustošijo Turki okoli Bihaća in odpeljejo 32 oseb, MSHSM XV, str. 24.

³¹ Lopašić, Bihać, str. 153.

³² »... Das der friedt mit den konig von Wien wider umb bekrefftigt... das der es strakhs deinen waiuoden auch denen die in den schlossern in den besatzungen ligen, vnd in suma alles den kriegs leuthen an der selbem ganzen granizen öffentlichen publicieren verrueffen furhalten vnd wol einbilden wellest, auf das sy wissen das der friedt vnd die freundschaft mit dem vorgedachten konig widerumb bestat vnd bekrafftigt seyn vnd wellest auch nit zuelassen, das in ir lanndt einfall vnd straff beschehen oder jemandts aus iren leuthen gefanngen werde...«, to je prepis ukaza Ferhat bega, AS fasc. 287 (nova št. fasc. 420), str. 1337, 1338.

³³ Klaić, Povijest Hrvata, str. 398.

skē na Hrvaški in Slavonski krajini premajhno,³⁴ da bi se lahko ubranilo turških pritiskov, so 15. oktobra stanovi Koroške, Štajerske in Kranjske prosili, za povečanje vojske, in to v Slavonski krajini za 900 mož, v Hrvaški krajini pa za 1100.³⁵ Prav tako je bila izražena želja, naj bo vojska smotno razdeljena, tako da bi bil en del drugemu pri roki v primeru napada,³⁶ saj Turki dnevno vpadajo, in če meja ne bo oskrbljena pravočasno tudi s svinčcem, s smodnikom, s krogli in z drugimi vojnimi potrebščinami, bo povsod na meji zavladalo veliko pomanjkanje.³⁷

Do konca leta Turki niso več osvajali hrvaškega ozemlja, pač pa so ga, kot izveemo iz poročil, »dnevno pustošili«³⁸ v virih in literaturi pa najdemo le še štiri datirane vpade do konca leta — v oktobru v okolico Reke, 5. novembra in 1. decembra je pustošil v okolici Steničnjaka, Blagaja in Skrada Kapidžibaša, z večjim številom konjenikov in pešcev, ki jim je uspelo odpeljati 317 ujetnikov; 9. decembra pa je bil ponovno vpad v okolico Steničnjaka, od koder so odpeljali 14 ljudi.³⁹ Skozi vse leto so Turki v Hrvaško krajino tako vpadli kar dvaindvajsetkrat (gre za vpade, ki jih lahko datiramo). Ker pa so skoraj v vseh poročilih omenjena tudi »dnevna pustošenja«, lahko verjamemo v literaturi zastopanemu mnenju, da so v obe krajini Turki vpadli petdeset do šestdesetkrat.⁴⁰

Po Maksimilijanovi smrti postane cesar Rudolf (II.). V tem času sta imeli Hrvatska in Slavonija v bistvu tri gospodarje: Rudolfa kot kralja, Ernesta, ki ga je zamenjeval v upravnih in političnih zadevah, ter Karla, ki je skrbel za vojne zadeve.⁴¹ Zaradi prekinjenega premirja je novi cesar najprej poskušal, čimprej obnoviti premirje s Turki ter utrditi in s tem zavarovati obe krajini. 25. decembra 1576 je bilo premirje obnovljeno za osem let (v zadnjih treh letih je bila to tretja obnovev); vendar pa, kot že tolikokrat dotlej, to za Hrvaško in Slavonsko krajino ni veljalo.⁴² Nadvojvoda Karel se je tega zavedal in je že 28. decembra poveljniku Hrvaške krajine naročil, naj poskrbi za obrambo Bihaća in hkrati da predlog za novega kapetana v Hrastovici, ker dosedanji kapetan Nikola Spalatin te službe ne bo več opravljal.⁴³ Toda v prvi polovici leta 1577 — razen dveh,⁴⁴ — v Hrvaško krajino turških vpadov ni bilo, pač pa so Kranjsko vznemirjali martolozi, kar je razvidno iz pisma 3. maja, v katerem so se

³⁴ V Gradcu so se sestali deželni stanovi notranjeavstrijskih dežel in predstavniki Hrvaške in Slavonske krajine v januarju 1577; tu dobimo podatke o stanju vojske na obeh krajinah za leto 1576: »... auf dises jars angerichtet werden möchte summa sumarum an der crabatischen grenzen ausser officier dienstleut zu fuëß personen 2309 pferd 681 ... vnd auf ain ganz jar ... 1520000 f ... Kriegstatt windische gränzen wie der rom: khay: mth: vnsern allernadigster herrn am neun vnd zwanzigsten tag juli dis '73 jars geschlossen worden ... volgen die gertisth pfärdt auf 415 ... volgen die haramia auf 1118 ... vnd auf ain ganz jar 130200 f, AS fasc. 136 (nova št. fasc. 230), ni pagine; sem bi sodilo tudi 72 stražarjev, ki so bili razporejeni ob Hrastovici (12), Gradec (6), Kajčič (6), Vojna (6), Vranograč (6), Donja Kladuša (6), pri Cetinu (6), Slunj (6), Jesenice (6), Dabar (6) in Otočac (6), AS fasc. 132 (nova št. fasc. 222), snopič 2.

³⁵ Tako naj bi se okrepila »windische gräniz mit zweyhundert teutsch gerüster pferd, 200 hussarsch pferdt, 100 arcubusier zu ross, 200 teutscher schützen, 200 haramia ... crabatische gräniz auch mit 200 teutscher pferdt, 200 hussarsch pferdt, 100 arcubusier zu ross, 200 teutschen, 400 haramia, AS fasc. 99 (nova št. fasc. 161), ni pagine.

³⁶ »... dß kriegs volks auff dermasen gelegne ort ausgethailt vnd bestellt werde auf dß ain thail dem andern in fürfallender notte handtraichen ...«, AS fasc. 132 (nova št. fasc. 222), snopič 3.

³⁷ »... Wo mit alsbald alle gräniz heuser in gemain mit gepew vnd mereren volcks besterkhit, mit profiant, geschütz, pulver, kugln, pley munition vnd andern kriegs notwendighait an dem allein in allen gränizheusern diehöchst mangl erscheint ...«, AS fasc. 132 (nova št. fasc. 222), snopič 3.

³⁸ 17. oktobra pišejo deželni stanovi Kranjske nadvojvodi Karlu o vpadu v bližini Reke: »... kurz verschinen tag nehent bey S. Veit am Flum auch ein einfall gethan vnd ettlich personen ... hinweg gefuert«, AS fasc. 287 (nova št. fasc. 420), str. 1381; o drugih vpadih piše Lopašić, Oko Kupe i Korane, Zagreb 1895, da so 5. novembra Turki odpeljali 147 ljudi, 1. decembra pa 170, str. 30, 31, 48, 49; (Lopašić, Oko Kupe i Korane); MSHSM XV, str. 24.

³⁹ Klaić, Povijest Hrvata, str. 396.

⁴⁰ Klaić, Povijest Hrvata, str. 405; Zgodovina narodov Jugoslavije II, Ljubljana 1959, str. 356.

⁴¹ Klaić, Povijest Hrvata, str. 406, 407.

⁴² Klaić, Povijest Hrvata, str. 407.

⁴³ V februarju so večkrat napadli karavane v okolici Senja in odpeljali 30 oseb, v maju pa so vpadli v Slavonsko krajino, MSHSM XV, str. 24.

kmetje iz gospostva Kostel pritoževali, da je bilo v tem letu iz okolice Kostela odpeljanih 15 oseb.⁴³

Poročila v juniju so začela oznanjati novo turško ofenzivo v hrvaške dežele. Tako so 6. junija deželni stanovni dobili v Ljubljano pismo iz kraja Bag, da Turki nameravajo napasti Prozor in Bag. Zato so 14. junija opozarjali iz Ljubljane Gašperja Raba v Senj, ki so mu ti kraji pripadali, da se pripravlja turški vpad.⁴⁴ 27. junija je Gašper Rab odgovoril, naj bo deželni poziv na Krasu, v Pivki in v Istri v pripravljenosti.⁴⁵ O tem so 2. julija iz Ljubljane obvestili Henrika Edlinga in Jurija Barba in glede tega so odpisali tudi Gašperju Rabu.⁴⁶ Nadvojvoda Karel je pisal deželnim stanovom Kranjske 28. junija, da je glede na novo turško nevarnost treba poslati proti Hrastovici pravočasno eno ali dve četi.⁴⁷ Pismo iz Ljubljane 4. julija Karlu pa je govorilo o slabem stanju na meji, zaradi česar je bilo treba zavarovati Bihač in tudi druge kraje.⁴⁸ Turki naj bi po vseh teh obvestilih vpadli dvakrat v juliju v okolico Bihača in Steničnjaka, dvakrat pa naj bi v avgustu z veliko vojsko prešli Kolpo pri Steničnjaku in odpeljali v suženjstvo veliko ljudi. Vendar v virih Arhiva Slovenije o teh vpadih ne najdemo podatkov, pač pa v avgustu več obvestil o velikem zbiranju vojske in o možnem vpadu proti Bihaču, zaradi česar je Maksimilijan Lamberg zahteval za okrepitev še 200 mož.⁴⁹

Iz Žužemberka je 3. septembra pisal Ivan Auersperg, da zaradi teh okrepitev Bihač sedaj ni več v nevarnosti,⁵⁰ vendar pa je Gašper Alapić 7. septembra sporočil na Dunaj, da Turki zbirajo veliko vojsko, ki se ji ne bo mogoče upreti.⁵¹ Res je Ferhat beg zbral pri Udbini vojsko, ki se ji je pridružil še beg iz Livna.⁵² Tako združeni so Turki vdrli v Hrvaško krajino in 29. septembra zavzeli Gornjo Kladušo, Sturlić, Podzvizd, Turka Mihajla

⁴³ »... Auch so haben die Türckhen auss vnser nachperschafft dises jars fünffzechen personen vnd die achzig samb ross woll angeladen genomen...« To je pismo, ki ga pošiljata vicedomu v Ljubljano Peraz (?) Huetter in Martin Khlaritsch in se v imenu cele skupnosti (an statt der ganzen gemain alda zw Cosstle) pritožujeta nad odločitvijo Jobsta Langemantla, ki je to gospostvo dobil od nadvojvode Karla v zastavo, naj plačujejo za obrambo še tedenski vinar, AS fasc. 287 (nova št. fasc. 420), str. 1585; Jobst Langemantl je namreč zaradi obrambe v tem predelu želel naseliti v Kostel sto strelcev, kmetje pa so morali že poleg sedaj naloženega davka opravljati še službo stražarjev (ibid. 1585), prav tako je iz pismem 7. marca (pismo Karla in odgovor deželnih stanov Kranjske Karlu) glede obrambe razvidno, da je bil namen odrediti podložnike iz Kočevja, Ortneka, Ribnice, Loža, Metlike in Črnomlja za sekanje gozdov, AS fasc. 287 (nova št. fasc. 420), str. 1547, 1550, 1551; nadvojvoda Karel piše 20. maja deželnim stanovom Kranjske, da je glede na prošnjo podložnikov iz Kostela sedaj treba tudi druge kraje enakomerno oškodovati: »... Nun haben wir vmb gleichmässiger anderer orten schedlichen nachuolg willen...«, AS fasc. 287 (nova št. fasc. 420), str. 1602.

⁴⁴ AS fasc. 287 (nova št. fasc. 420), str. 1611.

⁴⁵ »... weil die turkh vorhabens den fleckhen Baag zubelaghern verordnung zuthuen damit dess auffput an Carst, Peughk vnd Isterreich in gueter beraitschafft seyn...«, AS fasc. 2 (nova št. fasc. 876), f. 329'.

⁴⁶ AS fasc. 287 (nova št. fasc. 420), str. 1639, 1641, 1643.

⁴⁷ »... ain fendlein oder zway auf ain zeitlang geen Hrastouiz schickhen...«, AS fasc. 287 (nova št. fasc. 420), str. 1635.

⁴⁸ AS fasc. 287 (nova št. fasc. 420), str. 1651; 11. julija pride ukaz, naj se pošlje proti Hrastovici in Bihaču po sto strelcev, AS fasc. 2 (nova št. fasc. 876), f. 339; o Turkih in obveščanju Vlahov iz Slavonije 20. julija sporočata Vid Halek in Teufenbach, Starine 19, str. 40.

⁴⁹ Ti vpadi so navedeni v MSHSM XV, str. 24; Lopašić, Oko-Kupe i Korane, str. 288; prav tako piše Klaić, Povijest Hrvata, str. 412, da so Turki večkrat napadli v juliju in avgustu. V virih Arhiva Slovenije o teh vpadih ničesar ne zasledimo, je pa več obvestil o zbiranju turške vojske in možnosti vpada v avgustu, tako: 19. avgusta piše Sebastijan Lamberg iz Bihača Ivanu Auerspergu, da se pri Krupi zbira vojska Ferhat bega in Kapidžibaše in da se boji, da bodo vpadi v Bihač; AS fasc. 162 (nova št. fasc. 282), str. 34 (pagina označena s svinčnikom); 22. avgusta Ivan Auersperg sporoča iz Žužemberka, da nameravajo Turki zavzeti Gvozdansko in dodaja, da nameravajo Turki zavzeti vse kraje ob meji; AS fasc. 124 a (nova št. fasc. 202), ni pagine; isto v fasc. 2 (nova št. fasc. 876), f. 347'; 25. avgusta piše Maksimilijan Lamberg, naj deželni stanovni Kranjske pošljejo še 200 mož v Bihač zaradi možnega vpada; AS fasc. 287 (nova št. fasc. 420), str. 1671.

⁵⁰ »... Dan das Wihitsch yezt nit in eusserister gefahr steen...«, AS fasc. 287 (nova št. fasc. 420), str. 1700.

⁵¹ Klaić, Povijest Hrvata, str. 412.

⁵² Pismo Kristofa Auersperga 2. oktobra, Starine 19, str. 40; Klaić piše, da je bil tu tudi beg iz Klisa; Povijest Hrvata, str. 412.

Peč in Ajtič grad.⁵³ Turki so se obrnili naprej proti Hresnu, ker pa ga niso mogli zavzeti, so prekoračili Gline in napadli Smrčkovci s 5000 možmi, vendar jim tudi tu ni uspelo. Istočasno je livanjski beg udaril proti Kolpi na Lukov dol (nedaleč od Vinice), kjer so Turki nagrabili veliko plena.⁵⁴ O turškem ropanju je 2. oktobra sporočal tudi Josip Langemantl iz Kostela, ki je pisal, da so Turki tisto leto že trikrat puščali do Kostela. Tu je šlo verjetno za martoloze; če bi bil vpad večji, bi ga prav gotovo natančneje opisal. Tako je v svojem pismu opisal vpad 30. septembra v Lešnico (na Dobri); kjer je 500 turških jezdecov odpeljalo 60 kristjanov, 30 konjev in 400 glav živine, poleg tega pa požgalo še 35 hiš. Na koncu pisma je dodal, da so 2. oktobra prišli k njemu stražarji, ki so slišali od Vinice in iz smeri proti Ogulinu opozorilne strele.⁵⁵ Kranjska je glede na to vpoklicala 6. oktobra vojsko,⁵⁶ že prej pa je bil splošen poziv k orožju v Hrvaški in Slavonjski krajini.⁵⁷ Toda Turki kljub vsem obrambnim potezom v obeh krajinah dežele niso zapustili, ampak so 6. oktobra že tri dni oblegali Gvozdansko; sam Ferhat beg pa je z vojsko na Uni pri Novem gradil most. To je sporočal Iván Auersperg iz Steničnjaka; obramba je bila šibka, saj je imel Auersperg le 600 vojakov; Ferhat beg pa 6000.⁵⁸ S tako silo je Turkom v oktobru uspelo zavzeti še kastel Bojno in Sračice.⁵⁹

Nova poročila so obetala, da Ferhat beg v tem letu še ni končal z osvajanji.⁶⁰ V začetku novembra (4. novembra) so Turki požgali kastel Mazin (pri reki Glini), 13. novembra pa sta Ferhat beg in Kapidžibaša zbrano vojsko pripeljala pred Ostrožac, ki je padel še isti dan. Po tem uspehu so hoteli Turki nedaleč od Bihaća zavzeti še kastel Izačić, vendar niso uspeli.⁶¹ Opozorila, da sta v nevarnosti Steničnjak in Budački, poslana 14. novembra iz Žužemberka, niso bila točna,⁶² saj so Turki 27. novembra udarili na Bihać, v začetku decembra pa je Ferhat beg vojsko obrnil proti Zrinu, dobro utrjenemu mestu. 20. decembra je posadka predala mesto Turkom.⁶³ S padcem znamenitega Zrina je skrajna nevarnost grozila Gvozdanskemu, saj je bil obkoljen s kasteli, ki so jih Turki osvojili v zadnjem času (Bužim, Sračica, Bojna, Zrin in Novigrad na Uni). Nekaj turške vojske je bilo pred Gvozdanskim že od oktobra; zadnje dni v decembru pa je prišel do mesta Ferhat beg in ga obkolil. Vendar sporočila Ivana Auersperga, poslana 26. in 28. decembra, povedo le, da se Ferhat beg pripravlja za vpad proti Dubovcu in

⁵³ »... Herren Hansen von Auersperg schreiben von dritt diss aus Stanissnekh wegen fünf verlassen grenz heuser in Crabaten durch die burggrafen vnd dienstleut als Oberkhladusch, Sturlitsch, fosues der Turkha Michalapetsch vnd Aytisch grad.« AS fasc. 2 (nova št. fasc. 876), f. 355; Starine 19, str. 40; Klaić, Povijest Hrvata, str. 412; Lopašić, Bihać, str. 228 (dodaja še Mutnik); v viru, objavljenem v MSHSM XV, str. 25, piše, da sta padli obe Kladuši in še Sračica ter Podzvid, ki je res padel Turkom v roke. Popolnoma isto je navedeno v tem viru tudi 29. septembra 1576, kar pa je pomota.

⁵⁴ Starine 19, str. 40, 41; Klaić, Povijest Hrvata, str. 412.

⁵⁵ »... dits jars nun zum driten mall hierher auff Cosstl gerent... den letzten tag septembris gewest sein in die 500 Turken zu roß in die Leschniz khummen... vnd nachendt piß zum geschloss khummen, vnd haben in die 60. christen, 30. roß vnd vber die 400 haubt viech, klein vnd genumen, auch 35 heuser abgeprenndt...« AS fasc. 287 (nova št. fasc. 421), str. 1717, 1719; temu pismu sledi odgovor deželni stanovi iz Ljubljane 5. oktobra; 10. oktobra pa iz Judenburga odgovor Karla, da se morata Kastel in sama meja bolje zavarovati, AS fasc. 287 (nova št. fasc. 421), str. 1735, 1739.

⁵⁶ AS fasc. 2 (nova št. fasc. 876), f. 358; Jug, ZC IX, str. 50.

⁵⁷ Klaić, Povijest Hrvata, str. 412.

⁵⁸ AS fasc. 287 (nova št. fasc. 421), str. 1737 in fasc. 2 (nova št. fasc. 876), f. 358; Starine 19, str. 41; Klaić, Povijest Hrvata, str. 412; Lopašić, Karlovac, str. 14.

⁵⁹ 15. oktobra Gašper Alapić obvešča o izgubi Sračic, Starine 19, str. 41; Klaić, Povijest Hrvata, str. 413.

⁶⁰ 21. oktobra je prišlo pismo iz Zrina, da je iz turškega ujetništva pribežal neki Peter Vokiović (Peter Vokhioitsch), ki trdi, da bo Kapidžibaša gotovo vpadel ob naslednji polni luni z deset tisoč možmi pri Hrastovici in jo zavzel; AS fasc. 2 (nova št. fasc. 876), f. 362.

⁶¹ AS fasc. 287 (nova št. fasc. 421), str. 1793; MSHSM XV, str. 25; Klaić, Povijest Hrvata, str. 413, 414; Lopašić na str. 21 trdi, da je padel tudi Izačić, vendar pa pri samem opisu Ostrožca in Izačića teh trditve ne najdemo več; Lopašić, Bihać, str. 172, 238; glede na to Kristof Auersperg pošlje četrtim glavarem 6. novembra pismo iz Ljubljane, naj bo deželni poziv v pripravljenosti; AS fasc. 124 a (nova št. fasc. 202), ni pagine; Jug, ZC IX, piše, da je Kranjska ukazala pripravljenost 5., 10. in 20. moža 11. novembra, str. 51.

⁶² AS fasc. 287 (nova št. fasc. 421), str. 1783, 1801.

⁶³ Lopašić, Bihać, str. 79; Klaić, Povijest Hrvata, str. 413.

naprej proti Metliki in Črnomlju, kamor naj bi vpadel v dveh do treh dneh. Medtem ko je tekla korespondenca o tem, kaj naj se na meji naredi,⁶⁴ pa so Turki vpadli v začetku januarja proti Steničnjaku, Gradcu pri Petrinji in 11. januarja proti Budačkemu. Istočasno so začeli 11. januarja oblegati Gvozdzansko, ki je po dveh dneh obleganja klonilo.⁶⁵ S tem so Turk osvojili ozemlje med rekami Uno, Korano in Glinu.

Vse leto 1577 se je nadvojvoda Karel trudil, da bi uredil obrambo obeh krajin, zato je bil podan predlog, da se že 11. julija sestanejo na Dunaju predstavniki notranjeavstrijskih dežel in nemških dežel. Vendar so se predstavniki sestali šele 5. avgusta. V glavnem so prevladovali predlogi, da se v krajinah poveča število vojske, saj so v istem času v Bosni Turki začeli obnavljati in utrjevati gradove, prav tako pa so v Liko naseljevali Vlahe.⁶⁶ Zaradi tega je poslal cesar Rudolf ukaz, da je treba Vlahe pregnati.^{66a} Vojska naj bi se od dosedanjih 2045 mož (1597 pešcev in 448 jezdecev) na slavonski meji (12 milj) okrepila s 136 huzarji, 250 arkebuzirji in 700 haramijami, s čimer bi tudi stroški od 103.614 forintov narasli na 165.648 forintov. Na hrvaški meji (36 milj) naj bi se vojska od dosedanjih 2750 mož (2219 pešcev in 531 jezdecev) okrepila s 377 huzarji, 350 arkebuzirji in 521 nemškimi vojaki in haramijami, kar bi pomenilo, da se dosednji stroški na meji (148.988 forintov) povečajo za 91.180 forintov. Te stroške naj bi plačale notranjeavstrijske dežele, vendar pa je cesar pristal na nemško državno pomoč 140.000 forintov, saj je bilo treba obnoviti in utrditi veliko razvalin ter jih oskrbeti z vojaškimi potrebščinami. Za vzdrževanje banske vojske naj bi cesar prispeval 30.000 forintov za 300 jezdecev in 200 pešcev. Predstavniki notranjeavstrijskih dežel so predlagali še več točk, med katerimi omenimo le: 1. da se nadvojvodi Karlu da v vojaško upravo Hrvatsko in Slavonsko krajino, 2. da so vsi poveljniki odgovorni le njemu, 3. da naj bi bila krajiška vojska v čim večjem številu sestavljena iz mož notranjeavstrijskih dežel ter 4. da se sestavi popis vseh utrdb, ki so bile predane nadvojvodi.⁶⁷

Ozemeljske osvojitve in pogosti turški vpadi v zadnjih mesecih leta 1577 so prisiljevale Karla in notranjeavstrijske dežele, da čimprej uresni-

⁶⁴ Po dveh pisnih Ivana Auersperga iz Podbrežja na Kolpi 26. in 28. decembra; AS fasc. 287 (nova št. fasc. 421), str. 1867, 1877, sledijo pisma Kristofa Auersperga 28. decembra iz Ljubljane koroškim deželnim stanovom z isto vsebino in še sporočilo o izgubi Zrina, ibid., str. 1875; 28. decembra pismo poslancem deželnih stanov Kranjske v Bruck na Muri z isto vsebino, ibid., str. 1881, 1882; 28. decembra pismo z isto vsebino nadvojvodi Karlu, ibid., str. 1885, 1886; 28. decembra pismo Ivanu Auerspergu glede na njegova pisma iz 26. in 28. decembra, ibid., str. 1889, 1890; na te turške glase nadvojvoda Karel 4. januarja odgovarja: »... vnd aber jezundt nit allain zu merer besterkhung des haubt ortflekhens Hrastouiz ainhundert teutschen fueß khnecht in disem land annemen vnd hinein fieren lassen, sonder auch dem von Auersperg gelt vnd beschaid zueschickhen noch andere ainhundert crabatistich khnecht dinnen zuwerben vnd an die guetigsten orten auf die gränzen hin für, zulegen...«, AS fasc. 288 (nova št. fasc. 421), str. 6.

⁶⁵ Iz okolice Steničnjaka naj bi Turki odpeljali 800 ljudi, Lopašić, Oko Kupe i Korane, str. 288; iz okolice Gradca pri Petrinji pa 2000; Lopašić, Bihac, str. 25; 11. januarja napadejo Budački z 800 pešci; Lopašić, Oko Kupe i Korane, str. 96; MSHSM XV, str. 25.

⁶⁶ 3. junija 1577 je obvestil nadvojvoda Ernest Rudolfa, da so Turki naselili Vlahe v dvajset opustelih kastelov, MSHSM XV, str. 28; za imena teh kastelov v Liki pa izvemmo iz v hrvaščini pisanega seznama, ki je bil poslan deželnim stanovom Kranjske: »Postavili Turci njihove liude v kastel Louimac, Raduz, Vranik, Medak, Ribnik, v dua kastela Nouaka, v dua kastela Barletta, v dua kastela Rebzuhia, v dua kastel Mogorichia, v kastel Pozitel, Ssirochi Turan, v dua kastela Smilianca, v kastel Podlapac, Sshitar, Perussichi. Ti kasteli bili giesu pusti let 50«, AS fasc. 124 b, 125 (nova št. fasc. 204), ni pagine.

^{66a} 17. in 21. junija 1577 piše nadvojvoda Ernest deželnim stanovom Kranjske glede izгона Vlahov iz Like. AS fasc. 2 (nova št. fasc. 876), f. 318', 335'; glede izгона Vlahov glej tudi MSHSM XV, str. 28 do 32; Klaić, Povijest Hrvata, str. 409; podatki o stanju turške vojske ob meji »so an der kay: mth: etc. lande anstoßen thuet: jezdecev in pešcev je bilo ob vsej meji 47049, na meji proti Slavonski krajini je bilo 2863, proti Hrvatski krajini pa 3700 jezdecev in pešcev; AS fasc. 101 b (nova št. fasc. 170); MSHSM XV, str. 44–48; glej tudi Klaić, Povijest Hrvata, str. 410.

⁶⁷ AS fasc. 101 b (nova št. fasc. 171); po teh podatkih naj bi bilo na slavonski meji 3131 vojakov, na hrvaški meji pa 3998 vojakov. Vendar pa v virih, objavljenih v MSHSM XV, najdemo naslednje podatke: na slavonski meji naj bi bilo vseh vojakov 3058 (v povzetku tega vira gre za isti podatek, ker je verjetno tiskovna pomota, ki prikazuje to število za deset vojakov manj), na hrvaški meji pa naj bi bilo 3698 vojakov (v povzetku pa je prikazanih 4298 vojakov). Če pa seštejemo število vojakov, ki naj bi bili v posameznih krajih na obeh mejah, kot so navedeni v tem viru, dobimo spet druge podatke: na slavonski meji 3589 vojakov, na hrvaški meji pa 3764 vojakov; MSHSM XV, str. 34–39; podatki za Bansko mejo in stroški za celotno mejo; ibid., str. 54.

čijo; zahteve po uspešnejši obrambi. 1. januarja 1578 je sklical nadvojvoda Karel v Brucku na Muri odbore deželnih zborov, Koroške, Štajerske, Kranjske in Goriške. Najprej je bilo rešeno vprašanje novega vrhovnega poveljnika Hrvaške krajine. 8. januarja je Karel imenoval namesto Ivana Auersperga Ivana Ferenbergerja za novega poveljnika, še v januarju pa je bilo rešeno tudi vprašanje bana (Krstó Ungnad). 1. februarja je bil sprejet novi obrambni red. Ta je kakor prejšnji določal, da se oborože in popišejo vsi podložniki. Izmed njih naj se izbere vsak trideseti mož. Od teh naj se četrtnina pošlje za tri mesece na mejo, da se tako četrletno izmenjujejo in vsi izurijo. Izmed ostalih podložnikov se izbere še vsak deseti mož. Te se skupno s tridesetimi vpokliče, če v deželo udari sovražnik. Vsi podložniki pa se vpokličejo, če gre na pohod proti deželi osebno sultan ali beglerbeg.⁶⁸

1. marca 1578 so zastopniki dežel predložili Karlu načrt števila vojakov v obeh krajinah; kar je nadvojvoda tudi potrdil. Tako naj bi bilo v Slavonski krajini 200 arkebuzirjev, 450 huzarjev, 350 nemških vojakov in 1750 haramij, (skupno 2750 mož), kar bi stalo 152.496 forintov. V Hrvaški krajini pa naj bi bilo 300 strelcev, jezdecev (arkebuzirjev), 500 huzarjev, 320 nemških vojakov in 1315 haramij, (skupno 2435 mož), kar bi stalo 160.848 forintov.⁶⁹ Celotna vsota, ki jo je Karel zahteval za vzdrževanje, naj bi bila 548.205 forintov.⁷⁰ Od tega naj bi Kranjska prevzela leta 1578 94.222 forintov, 44 krajcarjev, 2 feniga, vendar je plačala v tem letu 71.427 forintov, 1 krajcar in 1 fenig.⁷¹ Zastopniki dežel so še sklenili, da se v Gradcu ustanovi poseben dvorni vojni svet za obe krajini⁷² in da se v Hrvaški krajini zgradi nova velika utrdba. Cesar Rudolf je s pismom, izdanim na Dunaju 25. februarja, poveril nadvojvodi Karlu vrhovno upravo v obeh krajinah.⁷³

Turki so zopet povečali svojo aktivnost konec marca 1578⁷⁴ in so na veliki petek vpadli v porečje Mrežnice in Kolpe ter požgali Dubovac; pri vračanju (v to jih je prisilil pohod Ivana Auersperga) pa so požgali cerkev v Klokoči. To je sporočal v pismu, ki je bilo priloženo pismu Ivana Auersperga iz Pobrežja, Ivan Karinčić iz Novigrada 30. marca, dodal pa je še, da bodo v naslednjih dneh Turki spet vpadli med rekama Dobro in Kolpo.⁷⁵

⁶⁸ Zaključke zbora glej še v MSHSM XV, str. 60–62; Klaić, Povijest Hrvata, str. 415; Jug, ZC IX, str. 51.

⁶⁹ V ta znesek pa niso všteti še stroški na Slavonski krajini za »obristen leuttenandt auf sein Person, seine phärd vnd ganz wesen, einer evangelischer prediger, wundarzt, schulhaus, vier gericht leüth, gerichtschreiber, profosen, stekennecht, 19 post phardt, gehaimne khundtschafften«, v skupnem letnem znesku 7632 forintov. Na hrvaški meji pa prav tako stroški za »obristen leuttenandt auf sich seine trabanten vnd diener, einer evangelischen predicanten, einer wachtmeister der auch quartiermeister, veldscherrerr, profosen, steckenknecht, gehaimne khundtschafften«, v skupnem znesku 6804 forintov, AS fasc. 136 (nova št. fasc. 230), v zavitku za leto 1578; v letu 1579 so stroški hrvaške meje narasli na 179.460 forintov, Lopašić, Karlovac, v prilogi str. 10–14; MSHSM XV, str. 76–80.

⁷⁰ Klaić, Povijest Hrvata, str. 415; Winfried Schulze, Landesdefension, str. 71, 72; oba dajeta pregled, kako se je ta denar razdelil še naprej.

⁷¹ V AS, je spisek, kolikšen bi moral biti, in kolikšen je bil finančni delež Kranjske pri vzdrževanju obeh krajin od leta 1559 do 1578; AS fasc. 124 a (nova št. fasc. 202), ni pagine.

⁷² AS fasc. 136 (nova št. fasc. 230), ni pagine; Klaić, Povijest Hrvata, str. 415; Winfried Schulze, Landesdefension, str. 73–77.

⁷³ MSHSM XV, str. 56–60; Klaić, Povijest Hrvata, str. 416, 417.

⁷⁴ 22. marca piše Sebastijan Lamberg iz Bihaca; 23. marca Ivan Auersperg iz Pobrežja, 23. marca Gašper Rab iz Senja, 24. marca Josip Thurn (ni naveden kraj), da se Ferhat beg in hlivanjski beg pripravljata na vpad proti Prozoru, Berlogu in Liki in da, ko bo nizka reka, bo Ferhat beg vpadel tudi preko Kolpe; AS fasc. št. 2 (nova št. fasc. 876), f. 337 in fasc. 124 a (nova št. fasc. 202), ni pagine; 24. marca piše Ivan Auersperg dve pismi, enkrat iz Pobrežja, drugič iz Vinice, da bo turški vpad, ki združuje 7000 do 9000 Turkov; AS fasc. 124 a (nova št. fasc. 202), ni pagine; 26. marca pa iz Ljubljane pošljejo štiri pisma, prvo naslovljeno na četrtnika Jurija Barba in Henrika Edlinga, drugo na četrtnika Adama Lamberga, Baltazarja Galla in Gašperja Lamberga, tretje so poslali na Koroško, o tej turški nevarnosti, četrto pismo pa so poslali Ivanu Auerspergu, katerega so obvestili, da je deželni poziv v pripravljenosti; AS fasc. 124 a (nova št. fasc. 202), ni pagine.

⁷⁵ »... Die turken haben am khairfreitag gerubt bay der fluß Mřeshniz vnd paß auf die Kholph den markt Dubauaz gar piß auf den gshluß abprendt vnd feredt etc., wan sie erfordern haben das sich herr Hanns auf (?) hat, haben flucht geben vnd vnser wege haben khirhen Khlokhotsch ain tag vnd naht vnd haben ex ferprendt, vnd mir ist khundt worden das sy verden jezt die tagen wider um zwischen die fluß Dobra vnd die Khulp...«, AS fasc. 124 a (nova št. fasc. 202), ni pagine; v MSHSM XV, str. 25, je postavljen datum v začetek aprila, kar pa ne drži; Turki naj bi v marcu napadli tudi Perno; Lopašić, Oko Kupe i Koranë, str. 219.

Na Karlovo zapoved 7. aprila je Kranjska 11. aprila razglasila splošni vpoklic, vendar je že 13. aprila turška nevarnost minila.⁷⁶

Iz tega časa pa obstaja poročilo (Neuwe Zeytung), da so Turki 28. marca prišli pred Metliko (Statt Medlinge), jo oblegali, zavzeli in požgali 12. aprila, 2000 ljudi pobili, 900 pa odpeljali v suženjstvo. Vendar pogosti viri prav konec marca in v začetku aprila o tem vpadu ne govorijo, tako da, kot ugotavlja Stanko Jug, to poročilo ne drži. Mogoče gre za kak drug kraj, saj se Metlika v sodobnih virih vedno piše kot Mötling ali Mötling.⁷⁷ Turke (12.000) naj bi po tem slovenski in hrvaški kmetje (9000) potolkli, in to 29. aprila pred Bihacem.⁷⁸

V mesecu maju se je poveljnik Hrvaške krajine Ivan Ferenberger pripravil, da bi v obkoljeni Bihač prinesel hrano, za kar pa je moral zbrati precej vojske. Istočasno so po Valvasorju Turki vpadli na Kranjsko; iz zvižajoč naj bi se polastili Kostela, mnoge pobili, druge pa odpeljali. Ko so se vračali, pa naj bi jih 22. maja pri Drežniku napadel Ferenberger, jih 900 pobil, druge pa pognal v beg.⁷⁹ Vendar tudi o tem vpadu v Kranjsko ni nobenih virov, le v sejnih zapisnikih deželnih stanov piše, da je vrhovni poveljnik že 20. maja naletel na 400 Turkov med Korano in Drežnikom, pri čemer je bilo 300 Turkov ubitih in 200 ujetih.⁸⁰ Spet so vpadli Turki v juniju med rekama Dobro in Mreznico in pri Novigradu Dobri zajeli 200 ljudi.⁸¹ 19. julija pa je vpadlo iz Kostajnice 500 Turkov, ki so zajeli 300 ljudi.⁸²

Ko je nadvojvoda Karel že dokončno prevzel obrambo Hrvaško-slavonske krajine, se je odločil, da proti Turkom vzdigne močno vojsko, ki bi zavzela kraje, izgubljene v zadnjih dveh letih. Pod vodstvom deželnega glavarja Koroške Jurija Khevenhüllerja je v avgustu in septembru 1578 potekala proti Turkom velika vojaška akcija, ki pa je zaradi spretnosti nasprotnika popolnoma propadla. Turki so 1. in 3. oktobra znova zavzeli kraje, ki so jih v tej akciji mesec dni prej izgubili.⁸³

⁷⁶ AS fasc. 2 (nova št. fasc. 876), f. 379 in fasc. 124 a (nova št. fasc. 202), ni pagine.

⁷⁷ Jug, ZC IX, str. 52, 53.

⁷⁸ Radics, Die Einfälle der Osmanen in Steiermark, Kärnten und Krain im 15. und 16. Jahrhundert, Österreichische Militärische Zeitschrift 1864, str. 27, 28.

⁷⁹ MSHSM XV, str. 25, 26; Jug, ZC IX, str. 53; Klaič, Povijest Hrvata, str. 423.

⁸⁰ Zapis 24. maja 1578: »Herrn Vransen von Gallenberg schreiben aus Tschernembel den 22 bis vnd er (dve besedi nečitljivi) das herr obrist leutenandt den 20 dis im heraus zwey von Wihitsch 4000 turkh so zwischen den wasser Khorana vnd Dreschnikh auf zue (?) gewertt antreff sein zertrennt 300 erlegt vnd vber 200 gefange«, AS fasc. 2 (nova št. fasc. 876), f. 404; vendar pa v Starinah 19 beremo, da je 22. maja Ivan Ferenberger pisal iz Črnomlja štajerskim stanovom, da se odpravlja v Hrvatsko; 31. maja pa prav tako sporoča Ivan Ferenberger iz Črnomlja štajerskim stanovom, da je premagal močno turško vojsko; Starine 19, str. 42, Lopašić, Karlovac, str. 176; pa piše, da je Ferenberger 8. maja pisal v Gradec, da bo udaril na Turke.

⁸¹ Lopašić, Bihač, str. 25; 28. junija iz Črnomlja pride pismo v Ljubljano, v katerem »... herren graniz commissarien schreiben an die herrn verrordente in Crain aus Tschernembel von 28 bis ... dass ausspott der vollich rüstung vnd fünff hundert gueter schutzen aus ober Crain schieckhs bey tag vnd nacht auf Ruodfswerdte«. AS fasc. 2 (nova št. fasc. 876), f. 409.

⁸² Lopašić, Oko Kupe i Korane, str. 288.

⁸³ O t. im. Khevenhüllerjevi akciji glej več v: MSHSM XV, str. 71—73; Ivan Erceg, Šišičeve bilješke za povijest hrvatskih sabora u 16. stoljeću, JAZU, Zagreb 1954, str. 443, 444; pisma Khevenhüllerja v oktobru, Starine 19, str. 43; Lopašić, Bihač, str. 25, 26, 27, 82, 161, 239, 290; Klaič, Povijest Hrvata, str. 425, 426. V Arhivu Slovenije najdemo za Kranjsko veliko podatkov v zvezi s pripravo na to vojaško akcijo: izdan razglas in popis za Zgornjo kranjsko četrti 21. julija 1578, glede števila delavcev za okope (Schanzknächten), AS fasc. 146, 146 a (nova št. fasc. 248), str. 120—126; popis živil po gradovih, samostanih in farah v Spodnji kranjski četrti 24. julija 1578, ibid., str. 133—147; popis podložnikov po gospostvih, ki so morali dati tovrstne konje in vozove za prevoz provianta v vojnem pohodu; ibid., str. 158—269; zanimivo pa je tudi pismo sedemnajstih podložnikov, ki ga pošljejo nadvojvodi v Gradec 27. januarja 1582, v katerem se pritožujejo, da niso dobili še do tega leta povrnjene škode, ki so jo imeli na vojnem pohodu leta 1578, kjer so sodelovali kot tovarniki. AS fasc. 288, 289 (nova št. fasc. 423), str. 107, 108.

Do konca leta 1578 in vse leto 1579 je ostalo v arhivih zabeleženih le več opozoril o možnosti turškega vpada,⁸⁴ toda vpada na hrvaško ozemlje, ni bilo nobenega.⁸⁵ Kranjsko so vznemirjali v tem letu martolozl, ki so poročili v avgustu 1579 preko Klane in Gerovega vpadali v deželo.⁸⁶ V tem letu sta se obe strani utrjevali, tako so v Bosni Turki utrjevali zavzete kraje,⁸⁷ v Hrvaški krajini pa se je začela gradnja nove trdnjave. Karlovca, da bi se na hrvaški meji zgradila velika in moderna trdnjava, je obstajala že zelo dolgo. Že leta 1544 je Ivan Ugnad cesarju Ferdinandu predlagal, da bi zgradili močno trdnjavo za sedež komandanta krajiške vojske, v letih 1575 do 1577 pa je potreba po taki utrdbi rasla, saj je bila turška intenzivnost izredno velika. Končna odločitev o gradnji je bila dana v sklepu sestanka v Brucku na Muri marca 1578. Po tem sklepu so zastopniki dežel odobrili 420.000 forintov za popravilo obmejnih trdnjav ter za gradnjo nove utrdbe.⁸⁸ Takoj po sestanku v Brucku so se začele priprave za gradnjo trdnjave. Za primeren kraj in položaj pod Dubovcem, kjer naj bi nova trdnjava stala, se je odločila gradbena komisija, isto mesto pa je predlagal tudi Ivan Ferenberger v decembru 1578, ko je po propadli Khevenhüllerjevi akciji poročal o stanju na meji.⁸⁹ Ta odločitev, ki je ustrezala strategiji obrambe, je omogočala najprej obrambo »lastne hiše«, šele nato pa možnost vodenja ofenzivne vojne, ki bi prinesla tisto, kar je bilo do tega časa izgubljeno.⁹⁰

Hrvaški sabor se je tej ideji izgradnje trdnjave pod Dubovcem upiral in je večkrat predlagal druge kraje, tako Steničnjak, opatijo v Topuskem ali izgradnjo nove trdnjave pri Kneji, saj so smatrali, da pod Dubovcem nova trdnjava ne bo veliko pomenila pri obrambi dolnjih krajev ob Kolpi.⁹¹ Vendar se je tudi Karel odločil za gradnjo na tem mestu. Ko je bil marca 1579 sklenjen tudi sporazum iz lastniki (Zrinjski) o prodaji zemljišča pod Dubovcem, se je gradnja trdnjave začela 13. julija 1579. Že v aprilu so se začele intenzivne priprave na začetek gradnje. Tako je 20. aprila Karel pisal

⁸⁴ 10. decembra 1578 (piše Ferenberger iz Crnomlja, da bo verjetno livanjski beg vpadel, AS fasc. 124 a (nova št. fasc. 202), ni pagine; 6. januarja 1579 je sicer poročilo Jakova Zacha iz Bihaca, da je gradišćan iz Ostrožca premagal Turke, toda ni naveden niti kraj niti ali gre za vpad, Starine 19, str. 43; 27. aprila Ivan Ferenberger piše Karlu, da bodo Turki vpadli v Hrvaško, Starine 19, str. 43; 13. maja piše iz Bihaca Georg Panner, da sta prišla k njemu obveščevalci Raditzschkhoualsch (Radičkovalić) in obveščevalec, znan po imenu Periza (Perica), ki sta povedala, da so se Turki zbrali in da je treba pozornost posvetiti Bihacu, AS fasc. 288 (nova št. fasc. 422), str. 647; 15. maja o tem pismu sporoča Ivan Ferenberger, ibid., str. 449; 4. oktobra piše Ferenberger, da je sporočil Sebastijan Lamberg iz Bihaca, da bo Ferhat beg s kliškim in livanjskim begom napadel Bihac, Starine 19, str. 46.

⁸⁵ V letu 1579 so bile le proti Slavoniji manjša četovanja iz pakraškega in požeškega sandžaka; Klaić, Povijest Hrvata, str. 426; vpadali pa so tudi martolozl v Stajersko (pismo Karla 18. maja Vidu Haleku, da naj to prepreči), Starine 19, str. 44; umiritev ob meji je bila verjetno tudi posledica notranjih sporov v Carigradu in atentata na velikega vezirja oktobra 1578.

⁸⁶ Pismo, poslano v Ljubljano z željo, da se uredi stražarnica v Klani in Gerovem, ker martolozl »wie sy denn seid nächstuerschinen« S. Georg tag dreymal ins landt geraubt vnd fünf personen entfuert haben, AS fasc. 288 (nova št. fasc. 422), str. 798.

⁸⁷ Tri pisma Ivana Ferenbergerja, poslana Karlu aprila in maja, da bodo Turki utrdili Gvozdanško, Zrin, Cazin in Ostrožac, Starine 19, str. 44; in pismo Georga Pannerja 13. maja iz Bihaca z isto vsebino, AS fasc. 288 (nova št. fasc. 422), str. 647.

⁸⁸ Milan Kruhek, Postanak i razvoj tvrđave i grada Karlovca, v zborniku razprav Karlovac 1579—1979, Karlovac 1979, str. 82 (Kruhek, Postanak). Pri opisu gradnje Karlovca v letu 1579 se bomo opirali na to delo in še na delo istega avtorja z istim naslovom, ki je izšlo v Zagrebu 1978 kot katalog ob postavitvi razstave ob 400-letnici Karlovca (Kruhek, Karlovac). Ti dve deli predstavljata sintezo vse dosežane literature in uporabe novih virov. Druga pomembna literatura je še: Radoslav Lopašić, Karlovac, Vijenac 1875; Radoslav Lopašić, Karlovac, Zagreb 1879; R. Strohal, Grad Karlovac opisan i orisan, Karlovac 1906; Vjekoslav Klaić, Povijest Hrvata, knjiga 5, Zagreb 1973, str. 424, 425; Milan Turković, Iz prošlosti grada Karlovca, Sušak 1938; Franjo Deak, Grad Karlovac u vjekovnoj borbi za slobodu i nezavisnost, Karlovac 1943; Ferdo Šišić, Hrvatski saborski spisi, IV (MSHSM), Zagreb 1916; Ivan Erceg, Šišićeve bilješke za povijest hrvatskih sabora u 16. stoljeću, JAZU, Zagreb 1954.

⁸⁹ Kruhek, Postanak, str. 82.

⁹⁰ Kruhek, Karlovac, str. 10; nacrt same trdnjave je najpopolnija oblika takratne vojne arhitekture. To je italijanska fortifikacijska šola, ki razvije sistem bastionov, kar v sistemu obrambe pomeni, da ne sme biti niti enega dela trdnjave, ki ga ne bi bilo mogoče braniti s kakšnega drugega položaja na trdnjavi, Kruhek, Karlovac, str. 10; Vojna enciklopedija, zvezek I, 1970, str. 502, 503; ibid., zvezek III, 1972, str. 18, 19, 26; zvezek X, 1975, str. 190.

⁹¹ Kruhek, Postanak, str. 83.

deželnim stanovom Kranjske in vicedomu, naj zberejo 700 do 800 podložnikov, ki naj bodo z vsem potrebnim orodjem 17. maja na gradbišču, da bodo začeli z delom. Prav tako je bilo naročeno, naj se preskrbi dovolj denarja ter lesenega in železnega orodja in obrtnikov (kovača, kolarja, in tesarje) s pomočniki, deželni vpoklic pa naj bo v pripravljenosti, da bi preprečil nenaden sovražnikov vpad.⁹² Podobno pismo je Karel poslal hrvaškemu saboru 22. aprila, vsem deželam pa je pisal, naj v delo na trdnjavi vključijo tudi kaznjence, ki naj jih zberejo v Metliki in pošljejo 20. maja pod Dubovac.⁹³

Toda zbiranje delovne sile je šlo zelo počasi. Na Kranjskem so podložnike za gradnjo verjetno zbirali že prej, toda šele 3. junija sta bila poslana dva splošna razglašja v dolensko in srednjejekranjsko četrt (vnder vnd; mitter viertl).⁹⁴ Po gospostvih naj bi na 14 funtov denarja določili poenega podložnika, tako da bi srednja kranjska četrt morala po popisudati 403 podložnike, dolenska četrt pa 393.⁹⁵ Vendar se ne da natančno ugotoviti, koliko delavcev je gradnjo 13. julija začelo. Gotovo je, da Kranjska vseh svojih delavcev istočasno ni poslala, saj je Karel 25. julija pisal, naj dežela pošlje še preostalih 200 delavcev. Še avgusta pa jih ni poslala. To izvemo iz pisma v Ljubljano, ki pravi, naj bi zaradi poletnega vremena poslali poleg »zaostanka«⁹⁶ še 200 novih delavcev.⁹⁷ Gradbišče, na katerem je v začetku delalo kakih tisoč delavcev, bi zaradi obsežnosti del (delo v kamnolomu v Ozlju, sekanje gozdov, zemeljska dela) lahko zaposlilo še več delavcev. Stalno pomanjkanje delovne sile je pomenilo povečan pritisk na tiste, ki so na gradbišču bili. Posledica težkih pogojev dela so bili pobegi podložnikov. Že 21. julija je Josip Langemantl poročal v Ljubljano o pobeglih delavcih, vendar ni povedal njihovega števila.⁹⁸ Iz dnevnika Ivana Gallenberga izvemo, da je 10. avgusta dal svojemu županu Linhartu 16 krajcarjev za vzdrževanje podložnikov, ki jih je poslal pod Dubovac namesto 10 pobeglih.⁹⁹ Podložnikom so tudi podaljševali delo na gradbišču. V drugi polovici avgusta so se pritožili Tomaž, Martin, Matija Jaklič, (Jakhhlitsch), Gregor Gradiša (Gradischa) in Tomaž Božič (Possighk), podložniki župnika v Žužemberku, da so že cel mesec del na gradbišču, čeprav so bili poslani le za pet tednov.¹⁰⁰

Toda gradnja utrdbe Karlovac je napredovala, tako da je bil že v avgustu izdan privilegij za izgradnjo dveh civilnih hiš znotraj utrdbe. V tem privilegiju je, kot ugotavlja Milan Kruhek, prvič omenjeno ime »Carlstadt«, saj se je do tega časa v vseh pisnih omenjala samo gradnja trdnjave pod Dubovcem. Toda v tem dokumentu točen datum (katerega avgusta) ni naveden,¹⁰¹ tako da je pismo, ki sta ga poslala 23. avgusta 1579 iz Karlovca v Ljubljano Franc Pöppendorf in Ahac Thurn zaradi prej omenjenih petih podložnikov, ki so prosili za zamenjavo na gradbišču, vsekakor lahko upoštevano kot ena prvih omemb tega mesta.¹⁰²

⁹² AS fasc. 3 (nova št. fasc. 877), f. 34, 34'; Kruhek, Postanak, str. 84; Kruhek, Karlovac, str. 29, 30.

⁹³ Kruhek, Postanak, str. 85.

⁹⁴ AS fasc. 3 (nova št. fasc. 877), f. 38'.

⁹⁵ V tem popisu je določeno le število podložnikov, ki jih morajo dati posamezna gospostva, vendar pa ni imenskega spiska podložnikov, niti na kakšen način so bili posamezniki določeni, AS fasc. 163 (nova št. fasc. 284), ni pagine; prvi popis 158 delavcev je z dne 19. julija, ko so jih že vračali na gospostva, od koder so bili poslani; AS fasc. 163 (nova št. fasc. 284), ni pagine.

⁹⁶ Kruhek, Postanak, str. 86.

⁹⁷ AS fasc. 3 (nova št. fasc. 877), f. 42.

⁹⁸ »Besoldung aber heut meinen zuppan Lienhart den ich weden der 10 enweihen von Dobouaz andere an ir statt hinab zuschicken zur zerung gebhen 16 kr, AS, 160 r, str. 25'.

⁹⁹ »... Vor fünf wochen zu disen heilsamen werck vnd gepew verordent unnd geschiekt, wie auch lenger als ein ganzes monath lang alda wie wissendt gearbeit, AS fasc. 163 (nova št. fasc. 284), ni pagine.

¹⁰⁰ Kruhek, Postanak, str. 86; Kruhek, Karlovac, str. 30.

¹⁰¹ »Carlstatt den 23 Augusti im 79 istenz, AS fasc. 163 (nova št. fasc. 284), ni pagine.

Novo grožnjo opustošeni Hrvatski¹⁰² in nastajajoči trdnjavi pa je pomenila upravna ureditev ozemlja, ki so ga Turki zavzeli v letih 1576 do 1578, in njegova vključitev v turško državo. 28. decembra 1579 beremo v poročilu poslanca pri porti barona Ungnada, da je Idris aga dobil nov sandžak, ki bo obsegal vse kastele onstran Une, ki jih je pred nekaj leti zavzel Ferhat beg.¹⁰³ Turki so mejo potisnili do reke Gline.

Zusammenfassung

BEITRAG ZUR GESCHICHTE DER TÜRKISCHEN EINFÄLLE VOM JAHRE 1576 BIS ZUM ANFANG DES AUFBAUES DER STADT KARLOVAC IM JAHRE 1579

Vasko Simoniti

Der Autor beschreibt eingehend die häufigen türkischen Einfälle ins Kroatische Mark. Man kann einen Beschluß machen, daß die Türken zu jener Zeit planmäßig das Kroatische Mark zerstörten. Es gelang ihnen, die Grenze noch mehr nach Westen (vom Fluß Una an den Fluß Gline) zu rücken. Auf der anderen Seite sind sie nämlich trotz der vielmal stärkeren Armee nie ins Grenzgebiet zwischen dem Slawonischen und Kroatischen Mark eingefallen — mit der Ausnahme von den sogenannten »martoloci«, die entlang der Grenze plünderten.

Im Beitrag sind außerdem auch kleinere Korrekturen der bis zum heute bekannten Angaben über die Zahlstärke der Armee im Kroatischen und Slawonischen Mark erwähnt. Der Autor erwähnt auch wahrscheinlich die erste genau datierte Ernennung der Stadt Karlovac — den August 23, 1579. Der Beitrag ist aufgrund der bekannten Quellen und Literatur, sowie aufgrund der neuen Quellen des Archiv Slovenije (Archiv Sloweniens) geschrieben.

¹⁰² V tem času je samo s področja Bihaca odšlo okoli dva do tri tisoč ljudi, predeli okoli reke Mrežnice in Korane pa so skoraj povsem opusteli. V tem času so Turki oropali v Hrvatski krajini okoli 150 krajev, Karlo Horvat, Prilozi za hrvatsku povijest iz arhiva rimskih, Starine 34, Zagreb 1913, str. 75, 76; Lopašić, Bihac, str. 28, 83; Lopašić, Oko Kupe i Korane, str. 288, 322; Karlovac, 1579, do 1979 (Zbornik razprav), str. 43; Lopašić, Karlovac, str. 15.

¹⁰³ ... das der sultan durch fürsich des Sinan Vezier Bassa, der sich gleichwol fort zur persianischen raß vnnd expedition täglich rüsted dem vnruhigen nahe alles des feindtlichen angriffs vnnd jüngsten verlussts in Crabatten verursacher vnnd anfangen Hidris aga ein neu sansiagh daseibst in Crabatten an vnnd auffzurichten verwilligt, vnnd ine zum sansiaken dahin verordnet mit einrauwbung aller der Castell so jenseit der Vnna gelegen vnnd vor ein etlichen jar durch Ferhat Begen in Bossen ir mth: abgetrungen vnnd durch ine Ferhat biß daheer neben anndren regirt werden, AS fasc. 124 a (nova št. fasc. 202), ni pagine.

SLOVENSKA MATICA, Ljubljana, Trg osvoboditve-7.

in Zgodovinsko društvo za Slovenijo sta sklenila dogovor o sodelovanju, po katerem lahko člani Zgodovinskega društva za Slovenijo ob predložitvi potrjene članske izkaznice v prostorih Slovenske matice nabavljajo vse Matične publikacije po ugodnejši ceni, ki sicer velja le za redne Matične člane.

Iz bogatega izbora leposlovnih in različnih strokovnih del opozarjamo zlasti na nekaj knjig z zgodovinsko tematiko (zaloga nekaterih med njimi bo v kratkem času pošla!):

Slovenska matica 1864—1964 (zbornik)

Koroški plebiscit (zbornik)

Janko Pleterski: Prva odločitev Slovencev za Jugoslavijo (1914—1918)

Lavo Čermelj: Med prvim in drugim tržaškim procesom

Marijan Britovšek: Razkroj fevdalne agrarne strukture na Slovenskem

Vasilij Melik: Volitve na Slovenskem

Ivan Mohorič: Zgodovina železnic na Slovenskem

Janko Pleterski: Narodna in politična zavest na Koroškem

Zbornik za zgodovino naravoslovja in tehnike I.—IV.

Lavo Čermelj: Spomini na moja tržaška leta

Francé Koblar: Moj obračun

Veno Pilon: Na robu

V zbirki za leto 1979 je izšlo tudi že dolgo pričakovano delo: Franc Petek — Janko Pleterski, Spomini koroškega politika.

Slovenska matica pripravlja za prihodnja leta med drugim vrsto izdaj temeljnih del slovenske historiografije in nekaterih najzanimivejših slovenskih memoarnih del.

ČASOPIS ZA ZGODOVINO IN NARODOPISJE

Revija z najdaljšo tradicijo med slovensko zgodovinsko periodiko (v letu 1980 izide že njen 51. letnik) objavlja prispevke, ki niso zanimivi le za bralce iz severovzhodne Slovenije, saj posegajo tudi v širši okvir slovenske zgodovine.

ČZN izdaja Zgodovinsko društvo v Mariboru s sodelovanjem mariborske univerze. Naročiti ga je moč pri Založbi Obzorja, YU-62001 Maribor, Partizanska 5.